ÂDİYÂT

١٠٠﴾ سُورَةُ الْعَادِيَاتِ

Vel'âdiyati sûresi, İbni Mes'ud ve Cabir ve Hasen ve Ikrime ve Ata kavillerince mekkî, Enes ve Katâde kavlince ve İbni Abbastan iki rivayetin birisinde de medenî denilmiştir. Bezzâr ve İbni Münzir ve İbni Ebî Hâtim ve İfradda Dârekutnî ve İbni Merdûye İbni Abbastan şöyle bir rivayet tahric eylemişler: Resûlullah sallâllahü aleyhi vesellem bir hayl, ya'ni bir süvari takımı göndermişti, bir ay geçti ondan bir haber gelmiyordu, o sebeble Vel'adiyati ilh... nâzil oldu. Âlûsînin zikrettiği vechile aleyhissalâtü vesselâm Benî kinaneye bir seriyye göndermiş ve üzerine nükabadan bir zat olan Münzir ibni Amri Ensarîyi ta'yin eylemişti, Peygambere bir ay bunların haberi gecikmişti, Münafıklar da onlar katlolundular demişlerdi. Bu Sûre onların selâmetini ihbar ve tebşir için nâzil oldu diye rivayet olunmuştur ki bunlar medenî olduğunu gösterir.

Âyetleri - Hılâfsız onbirdir.

Fasılası - ا ٠ د ٠ ر Harfleridir.

Bu Sûre dahi Arzın bir zelzelesi ma'nasında olan ve bir Kıyamet gününü andıran harb hareketlerini ve kuvvetlerini ihtar ile hayr-ü şer amellerin görünüşü hengâmını bir nevi' tevziyh ve Dünyayı Âhirete tercih edenleri tehdid ve nihayet ceza gününün bir tasviri olmak ıtibariyle

Sh:»6015

evvelki Sûrenin bir adîlidir, Ondaki zelzele ile bundaki koşuş, çakış ve çarpışma, ondaki ıhracı eskal ile bundaki ba'serei kubur, ondaki tahdîsi ahbar ve rü'yeti a'mal için sudûr ile bundaki tahsıyli ma fissudûr arasındaki alâka ve münasebet de aşikârdır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿١﴾ وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحًا ﴿٢﴾ فَالْمُورِيَاتِ قَدْحًا ﴿٣﴾
فَالْمُغِيرَاتِ صُبْحًا ﴿٤﴾ فَأَثَرْنَ بِهِ نَقْعًا ﴿٥﴾ فَوَسَطْنَ بِهِ جَمْعًا

﴿٦﴾ اِنَّ الْاِنْسَانَ لِرَبِّهٖ لَكَنُوْدٌ ۚ ﴿٧﴾ وَاِنَّهٗ عَلٰى ذٰلِكَ لَشَهِيْدٌ ۚ
﴿٨﴾ وَاِنَّهٗ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيْدٌ ۖ ﴿٩﴾ اَفَلَا يَعْلَمُ اِذَا بُعْثِرَ مَا
فِى الْقُبُوْرِ ۙ ﴿١٠﴾ وَحُصِّلَ مَا فِى الصُّدُوْرِ ۙ ﴿١١﴾ اِنَّ رَبَّهُمْ
بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّخَبِيْرٌ ﴿﴾

Meali Şerifi

O harıl harıl koşular koşan 1 Çakarak da ateşler saçan 2 Ve sabahleyin baskın basan 3 Derken savurup da bir toz duman 4 Bir derneği o demde ortalayan: kuvvetlere kasem eylerim ki 5 Pek nankördür o insan rabbine 6 Ve o kendi şâhiddir buna 7 Ve o sevdiği için serveti katıdır, çetindir ona 8 Fakat bilmiyecek mi? Deşlidiği zaman o kabirdekiler 9 Ve derildiği zaman o sadırdakiler 10 O gün o rableri onlara elbette habîrdir 11

1. ﴿وَالْعَادِيَاتِ﴾ - «Vav», kasemdir. Âdiyat, hızla koşmak, segirtmek ma'nasına adivden ismi fâil cem'i müennes

sâlimdir. Binaenaleyh at, deve ve sâir koşanların hepsine ıtlak olunabilir. Kamus sahibinin Besairde beyanına göre bu adiv maddesi esasen tecavüz ma'nasına mevzu'dur. Gâh yürüyüş ıtibariyle mülâhaza edilir, ona adiv ya'ni segirtmek ta'bir olunur. Ve gâh kalbî olarak mülâhaza edilir, ona adavet ve muadât, ya'ni düşmanlık ta'bir olunur. Gâh da adaleti ıhlâl ıtibariyle mülâhaza edilir ona da unvan, ya'ni zulüm ü teaddî ta'bir olunur. Ve gâh da mekân ve mahall ıtibariyle mülâhaza edilir, ona da advâ ya'ni sirayet ta'bir olunur. Sair ma'nalar bundan müteferri'dir. Ganiyy vezninde adiyy ve sariye vezninde âdiye dâima harb-ü kıtale koşup hücum eden cemaate denir. Ba'zıları adiyy piyade muhacimlerine, âdiye, süvari muhacimlerine mahsus olduğunu söylemiştir. Burada Hazreti Alîden merviy olarak Arafata giden huccacın devreleriyle tefsirine dâir bir rivayet nakledilmiş ise de İbni Abbastan merviy olduğu üzere süvarîlerin atları olmak âyetlerin mazmununa nazaran zâhirdir ve ekser müfessirîn bunu ıhtiyar eylemişlerdir. Zira ﴿ضَبْحًا﴾ - DABH, atların koşu esnasındaki nefeslerinin sesleridir ki sahîl denilen kişnemek değil, yemi ve sahibini gördüğü zaman yaptığı gibi hamhame denilen sesi de değil, hızlı nefes sesi olan bir harıltı ve hohlamadır. Denilmiştir ki dabh, bir at, birde köpek koşarken olur. Takdiri kelâm « تَضْبَحُ ضَبْحًا » veya Dâbihat ma'nasındadır. Sonra 2. ﴿فَالْمُورِيَاتِ قَدْحًا﴾ - KADH, çakmak çakmak,

ya'ni hızla çarpmak, « اَوْرٰى ۰ يُورِى ۰ اِيرَاءً » çakmakla ateş çıkarmaktır. Bu da atların koşarlarken hızlarından tırnaklarıyla çarptıkları taşlardan çakmak gibi ateşler çakarak gitmelerinde zâhirdir. Ki bu geceleyin görüleceği ve hız eseri olduğu cihetle onların hem kuvvetlerini hem de geceleyin koştuklarını iş'ar eder. En açık olan ma'na da budur. Maamafih bunu daha diğer ma'nalarla iyzah edenler de olmuştur:

Sh:»6017

2- Bir kısım müfessirîn demişlerdir ki: gerçi bu Âyetlerden murad atlardır. Lâkin ateş çakmaları, sahibleriyle düşmanları arasında harbı kızıştırmaları, harb ateşini tutuşturmalarıdır. Netekim « كُلَّمَآ اَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ » buyrulmuştur. Ve harb kızıştığı zaman « حَمِىَ الْوَسِيطُ = furun kızıştı» denilmek de meseldir.

3- Bunlar geceleyin hacetleri ve yemekleri için ateş yakan gâzileridir, « فَالْمُورِيَاتِ » cemâatün minelguzattır denilmiş, netekim âdiyati huccac develerine haml edenler de arafattan geceleyin müzdelifeye meş'arı harama gelip orada ateş yakan huccac demişlerdir.

4- Ağır, müheyyic sözler söyliyerek adavet ateşi çakıp tutuşturan diller denilmişki bu manada «kadhan» lisan ile kadha haml olunabilir.

5- Mekr-ü hud'a ateşi çakan fikilerdir denilmiş, bu mana da ibni Abbastan rivayet edilmiştir. Zira « لَاَقْدَحَنَّ لَكَ ثُمَّ لَاَوْرَيَنَّ لَكَ » yani «ben sana bir çakmak çakayım sonra bir ateş çıkarayım da gör» denilirki bu hud'a yapayım başına bir iş çıkarayım, bir şer, bir harb uyandırayım da gör demektir.

6- Ikrime demiştirki: « فَالْمُورِيَاتِ قَدْحًا » süngüler, silâhlardır. Buna göre zamanımızın ateş saçan silâhları hiç bir mecaz mülâhazasına hacet kalmaksızın bunda evleviyyetle dahil olmuş bulunur. Bâhusus sûrenin mekkî olması rivayetine göre o zaman İslâmda ne at ne silâh olmadığı cihetle bu âyetler bütün istıkbale aid demek olacağından bu ma'na ve şumul daha vâzıhtır. Bu suretle burada sonradan peyderpey zuhur edecek böyle ateşler saçan silâhlarla istıkbalin kuvai harbiyyesine dahi işaret edilmiş olmakla buna nazaran « الْعَادِيَاتِ ضَبْحًا » yalnız atlara değil, harıl harıl hızlı süratlerle hücum eden motorlu akın vasıtalarının dahî hepsine şamil olmuş bulunur. Bu âyetlerde temamen tercemesi kabil

olmıyan kelimelerin hususiyyetlerine ve cemiyyetlerine dikkat edilir ve bunların

aralarında

Sh:»6018

peyderpey tertib ifade eden «fa» larla iyrad olundukları da mülâhaza olunursa bunlar sade bir seriyyenin

değil, her zamanın peyderpey inkişaf edecek te'arruz vasıtalarını işar eden âyetler olduğu takdir

olunabilir.

7- Nihayet bir de « فَالْمُورِيَاتِ قَدْحًا » « فَالْمُنَجِّحَاتِ اَمْرًا » yani işi başarmış:

maksudlarını bulmuş, Gaza veya Hac her ne ise matlûblarına muvaffak olmuş olanlar diye tefsir edilmişdir.

Zira hacetini bitirmiş, işinde muvaffak olmuş kimseye « اَوْرٰى زَنَدَهُ = o çakmağını çaktı» denilirki

muradına irdi demektir. Bu surette münciha cemaatin vasfı olup « جماعت منجحه » manasına

râci olur, Yâhud atların süvarilerin vasfını beyan olur. Bu manada cerir:

وجدنا الازد اكرمهم جوادا واوراهم اذا قد حوازنادا

demiştir. Bir de « فُلَانٌ اِذَا قَدَحَ اَوْرٰى وَاِذَا مَنَحَ اَرْوٰى » derlerki: fülân çakmağı çakınca yandırır ve ihsan edince kandırır, yani sîrab eder demektir. Bu manalardan birincisi doğrudan doğru hakikat, diğerleri mecaz olmak hasebiyle en zâhir olan evvelkidir. Ancak bugün silâhların ateş çakması manası da bir hakikat olduğu unutulmamak lâzım gelir.

3. اغاره وغارت - ﴿فَالْمُغِيرَاتِ صُبْحًا﴾ : lügatte akın eylemek, ya'ni sür'atle gitmek veya baskın etmek, talan yapmak manalarına, bir de gavre, ya'ni engin arazıye girmek manasına gelirki lisanımızda da olduğu üzere akın, garet, en ziyade baskın ve talan manasında mütearefitir. Deveye haml edenler, hüccacin sabahleyin Minaye sür'atle gelmeleri manasına anlamak istemişlerse de düşmana baskın için akın eden süvariler olmak daha mütebadirdir. Bunun sabah vaktı yapılması da hem geceleyin düşmanın vâkıf olamıyacağı bir surette tertibat alarak hazırlanmak hemde yaptığını yapacağını iyi görüp bir yanlışlığa meydan vermemek üzere hücûmu sabahleyin göz göre göre yapmak ekseriya daha sâlim olmak hasebiyle garetlerde mütad

bulunmasındandır. Harb tarihlerinde gece baskınlarının da yerine göre muvaffak olduğu yok değilse de tehlikesinin daha çok olduğu dahi münker değildir.

4. ﴿فَاَثَرْنَ بِهٖ نَقْعًا﴾ derken o dem, bir toz duman savurmuşlardır. -Bu cümlei fi'liyye evvelki ismi fâ'illerin delâlet eyledikleri fi'iller üzerine ma'tuftur. Zira ismi fâiller üzerindeki « ال » ler ismi mevsul olduğundan dolayı sıleleri fi'il ma'nasındadırlar, Onun için hâsıli ma'na « وَالّٰتِى عَدَوْنَ فَاَوْرَيْنَ فَاَغْرَيْنَ فَاَثَرْنَ » demektir. Ancak bunun burada sarîh fi'le tahvîli bir nükte ister ki o da maksadın bu lâhzada tehakkukuna işaret olmalıdır. « اَثَرْنَ », ıhtiyar, şuru' ve tetebbü' ma'nalarına eserden olmak dahi mümkin ise de severân ettirmek, ya'ni tehyic edip savurtmak ma'nasına «isâre» den olarak tefsîr edilmiştir. Zâhir olan da budur. « بِهٖ » zamiri sabah vaktına râci'dir.

NAK'AN, lügatte toz ve birikmiş su ve haykırmak veyâ kayırtmak ve katl etmek ma'nâlarına gelir. Burada en ziyade gubar, ya'ni toz ma'nasına tefsîr edilmiştir ki akın esnasında savrulan toz duman demektir. Bu evvelce koşu esnasında da savrulmuş ise de iyrâ gündüz görülmeyip gece göründüğü gibi bu da gece görülmeyip gündüz zâhir olduğu için sabah vaktı zikredilmiştir. Bu suretle evvelki kadh-u iyrânın da gece

vaktı olduğuna işaret olunmuştur. Bundan başka bu toz, sonradan barutun keşfine de işaret olabilir.

Bununla beraber «nak'an» muhtelif ma'nalarına nazaran hücûm esnasında feryadlara, dökülen terlere ve

kanlara da delâlet ve iymadan da nalî değildir

5. ﴿فَوَسَطْنَ بِهِۦ جَمْعًا﴾ derken onunla, ya'ni o nak'ıle, yâhud o demde bir cem'iyyeti

ortalamışlardır. -Bir düşman derneğini, ordusunu tam ortasından vurup içine dalarak yâhud çevirip ortaya

atarak mağlûb ve perişan eylemişlerdir.

Sh:»6020

Böyle yapan kuvvetlere kasem olsunki 6. ﴿إِنَّ ٱلْإِنسَٰنَ﴾ o insan -bir kısım efradı i'tibariyle

insan cinsi ﴿لِرَبِّهِۦ لَكَنُودٌ﴾ rabbine kenuddur.- Ya'ni çok nankördür. Üzerindeki ni'metinin

hakkını tanımaz, şükrünü eda etmez. Yâhud gördüğü ni'metlerini, mazher olduğu füyuzatını hisaba almaz,

ona karşı vazîfesini yapmaz, unutur da hep ma'ruz olduğu mesaib ve müşkilâtı anarak şikâyet ve ı'tiraz eder

durur. Kâfir, çıfıttır.

KENUD, anud vezninde kefur, ya'ni çok küfrâni ni'met edici demektir. Çok levm ve küfr eden cahud ma'nasına da tefsîr edilmiştir. Birşey bitirmeyen verimsiz arazıye ve kocasının hukukuna ve iyiliklerine küfrân eden nânkör karıya ve yemeğini müsafirden sakınarak yalnızca yiyen cimriye ve mustehıkkına atasını men'eden le'îme ve mutlâka bahîl ve nâkese ve ınadına âsıy ve günahkâra ve kölesini, uşağını çok döğen kimseye kenud ıtlak edilir. Burada ekseriyyetle tabi'atı insaniyyeye aid olmak üzere çokları kefur binni'me demişlerdir. Zeccac, kâfir demiş, Haseni basrî mesaibi sayar, ni'meti unutur levvam demiş, İbni cerîr Ebu umame radıyallâhü anhten şöyle bir hadîs de rivayet eylemiştir: demişki: Resulullah sallallâhü aleyhi vesellem: « اِنَّ الْاِنْسَانَ لِرَبِّهٖ لَكَنُوْدٌ » dedi « لَكَفُوْرٌ الَّذِى يَاْكُلُ وَحْدَهُ وَ يَضْرِبُ عَبْدَهُ وَ يَمْنَعُ رِفْدَهُ » ya'ni kölesini döğer, ve vergisini men' eder. 7. ﴿وَاِنَّهٗ عَلٰى ذٰلِكَ لَشَهِيْدٌ﴾ -Bu zamirde de iki vecih vardır. Taberî gibi ba'zıları rabbe irca' ederek Allah ise onun üzerinde şâhiddir görüp duruyor. Ma'nasını vermişlerdir. Bu ma'sıyyetten zecr için bir tehdid ve inzar demek olur. Zamirin karibine rucuu asl olması kaidesine nazaran da bu vecih evlâ gibi görünür. Lâkin kelâmın mevzuu insan olmak ve bundan sonraki zamir de ona râci bulunmak hasebiyle

bunun da insana rucuu nazmın insicamına daha muvafıktır. Onun için çokları: hem o insan kendisi o nankörlüğüne şâhiddir demek olması tercih eylemişlerdir. Yani başkaca delil ve isbata hacet yoktur. İnsan öyle olduğuna kendisi şehadet eder. Zira o nankörlük eseri onun üzerinde o kadar âşikârdır ki kendi ahvalini basîret ile mütalea eder ve kölesine uşağına ve tahti idaresinde olanlara karşı muamelesini bir mülâhaza eylerse kendinin Rabbine çok nankörlük etmekte bulunduğunu inkâr edemez, kendi vicdanında ıkrar eder. Yâhud Dünyada etmezse biraz sonra beyan olunacağı üzere Âhırette kendi aleyhine şehadet edecek, günahlarını i'tiraf eyliyeceklerdir. Bu manada «vav» âtıfe olduğundan bu da kasemin ikinci cevabı demekdir. Üçüncü 8. ﴿وَاِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ﴾ ve filvakî o insan hubbi hayr için pek şediddir.- Hayır, kur'anın « اِنْ تَرَكَ خَيْرًا » gibi bir çok âyetlerinde mal manasına ve bâhusus çok mal, servet manasına geldiği gibi burada da umumiyyetle mal diye tefsir olunmuştur. Mala hayır itlak edilmesinin sebebi tab'ı insanın ona mâil olmasından, Dünya menfeatı bulunmasından dolayı ekser insanların onu mutlaka hayır gibi zum etmeleridirki burada o zuum zemm edilmiştir. Şedid de bahil veya kavi manasında olmak üzere iki vech ile iyzah edilmiştir. Yani mal ve serveti mutlâka hayır zann ederek sevdiği için bahildir, sıkıdır, Allah için o malın hakkını vermek hayra sarfetmek, umumî menfeatlara hizmet eylemek istemez kıskanır. Yahud malı, Dünya menfeatını sevmek için çok kuvvetlidir. Onu kazanmak eline

geçirip toplamak hususunda kaviydir, harîstir, fakat onun hakkını, şükrünü ödemeğe, Allah için kulluk etmeğe gelince zaıyfliğini ileri sürerek on para vermek istemez, kaçınır da kaçınır, nankörlük eder. Rivayetler bu iki mana üzerindedir. Maamafi hayır, maruf manasında, şedid de münkabiz olup sıkılmak manasına şiddetten olmak üzere keşşaf üçüncü bir vecih daha söylemiştir ki daha açık görünür: şöyle ki o insan hayrata, hayır

Sh:»6022

işlere sevgi beslemez, münbasit olmaz, münkabız olur, canı sıkılır, malen ve bedenen bir hayır teklif olununca hoşlanmaz, zoruna gider, sertelir, sertelir amma 9. ﴿اَفَلَا يَعْلَمُ﴾ ya sonra bilmiyecekmi? -Neticeyi ıhtar ile inzar ve vaîddir. Ya'ni öyle servet hırsı, Dünya menfeati sevdasiyle bahillik, nakeslik, nankörlük yapmakla ne fena hareket etmiş, kendi hakikî menfeatinin nasıl hılâfına gitmiş olduğuna bugün şehadet etmiyorsa sonra da anlamıyacak, ı'tıraf etmiycek onun cezalarını çekmiyecekmi sanıyor?- ﴿اِذَا بُعْثِرَ مَا فِى الْقُبُورِ﴾ (Sûrei İnfitarda « وَاِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ» âyetine bak). O zelzele, o Kıyamet günü Arzın ağırladıklarını çıkardığı ve o kabirlerde gömülenler deşilip fırlatıldığı 10. ﴿وَحُصِّلَ مَا فِى الصُّدُورِ﴾ ve o

sudûrdakiler tahsîl edildiği, muhassalası alındığı vakıt -Ya'ni gönüllerde saklanan bütün gizli sirler,

niyyetler, garazlar, olgun hâsılât gibi derilip toplanıp bütün hâsılasıyle meydana konduğu vakıt muhakkak o

nankör insanlar Dünyada neler ettiklerini anlıyacaklar çünkü 11. ﴿اِنَّ رَبَّهُمْ بِهِمْ يَوْمَئِذٍ﴾

o gün o rableri onlara -o ni'metlerine karşı nankörlük ettikleri rabbül'âlemîn, o insanlara onların bütün

mevcudiyyetleriyle bütün yaptıklarına ﴿لَخَبِيرٌ﴾ elbette habîrdir.- Hiç bir zerresinden gafil değil,

içlerini dışlarını hepsini bilir, evvel de bilir, sonra da bilir. Fakat o gün hepsini kendilerine bildirecektir. Onlar

unutduysalar da o bilir. « اَحْصٰيهُ اللّٰهُ وَنَسُوهُ ۭ » dur. O hakları ödenmiyen malların, servetlerin,

o hırsla birikdirilecek gömülen hazînelerin, defînelerin hepsini o gün çıkarcak «

يَوْمَ يُحْمٰى عَلَيْهَا فِى نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوٰى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ

وَظُهُورُهُمْ ۖ هٰذَا مَا كَنَزْتُمْ لِاَنْفُسِكُمْ » mantukunca Cehennem ateşinde kızdırılacak

onlarla alınları, yanları, belleri dağlanacaktır. Bunun Dünyada başlıca bir misali bu Sûrenin başındaki

kasemlerle ıhtar

Sh:»6023

olunduğu üzere ateşler çakarak gelip cem'iyyetleri perişan eden harb akınları altında kalanların halleridir.

Bu münasebetle burada Sûrei Enfalde geçen «

وَاَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللّٰهِ وَعَدُوَّكُمْ وَاٰخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمْ اَللّٰهُ يَعْلَمُهُمْ

» mazmunu üzere Allah yolunda kuvvet hazırlamak için seve seve mal sarf ederek hayra çalışmak ve ferdî servet hırsıyle bahîllik ve nankörlük etmemek lüzumunu ıhtar olunmuş ve aynî zamanda Dünya istîlâlarında ölümle kurtulmak kabil olduğu halde kabirdekilerin deşildiği ve sadirdekilerin derildiği ve zerresine varıncaya kadar hayr-ü şer amellerin cezası görüleceği gün teveccüh edecek olan ebedî azâbdan kurtulmak kabil olmıyacağı anlatılarak insanlar Allah için hayır perverliğe sevk olunmuştur. Râzî der ki: Burada va'z hıssası şudur: Ey insan sen Dünya menfeatı hırsıyle hakk-u hayre karşı gelmek için sînende türlü hisler besler, fâidesiz şeylere hazırlanırsın, kabirler bina eder, tabut satın alır, kefen dokur biçersin, bunların ise hepsi kurdların hıssasıdır, hani rabbın rahmanın hazzı nerede? Bir kadın bile hâmil olduğu vakıt çocuğuna giyecek hazırlar, ona senin çocuğun yok bu hazırlık nedir? Denilecek olsa yarın karnımdaki deşilip çıkacak değil mi? Der. Rabbın da sana bu Arzın karnındakilerin hepsi deşilecek değil mi? Hani hazırlık? Diyor اهـ.

Bunun üzerine o kabirdekiler deşilip o sadırdakiler derilirken hepsine habîr olan rabbın huzurunda

neticenin ne olacağı anlatılmak üzere de bunu bervechiâtî sûrei Karia ta'kıyb edecektir.